

Kulturarv som egenvärde utan instrumentellt värde

Musik, spelande och musicerande tillsammans är utgångspunkten och kärnan i Johanna Björkholms avhandling¹. Hon försöker utreda vad som händer då folkmusiken som ett immateriellt kulturelement får mervärde genom att erhålla status som kulturarv. Björkholm har begränsat sitt ämne till det svenskspråkiga Finland under tiden 1848-1968.

Även om musiken är central i avhandlingen, utgörs forskningsmaterialet i enlighet med frågeställningen, främst av texter där folkmusik och kulturarv behandlas. De mångskiftande källorna utgörs av tidningsartiklar, broschyrer, informationsblad och material hämtat från Internet. Tidningsartiklarna har Björkholm samlat genom att systematiskt gå igenom numren från tre olika tidskrifter och hon har dessutom använt sig av två finlandssvenska urklipparkiv. Björkholm analyserar även folkmusikmaterialet från fyra olika arkiv. Analysen gällande kulturarv som vetenskapligt begrepp infogas till forskningens helhet.

Björkholms forskning disponeras kring två huvuddelar förutom inledning och avslutning. I den första delen koncentrerar hon sig på immateriell kultur som begrepp, i den andra delen på immateriell kultur som process. Analytiskt utgår hela arbetet från kulturarv som begrepp. Kulturarv definierar Björkholm som en sak som får mervärde då det kallas kulturarv eller annars en kulturkomponent som fått ett speciellt värde och som härmed är något mera än bara en kulturkomponent.

En synvinkel som understryker fenomenets konstruktivitet passar bra ihop med den senaste vetenskapliga diskussionen kring kulturarvsbegreppet. Den nutida vetenskapliga definitionen fungerar även väl för analys av äldre tiders material, då det från olika perioder finns kulturella drag som man velat ge mervärde åt på grund av deras speciella betydelse, vilken också Björkholm visar i sin analys. Björkholm stöder sig delvis på det i UNESCO:s konvention definierade begreppet världsarv, men ser också på saken från andra synvinklar där begreppet kulturarv definierats. En klar åtskillnad mellan begreppen världsarv och kulturarv gör hon inte och lyfter inte heller fram det faktum att dessa begrepp har olika juridiska positioner. Världsarv är endast de fenomen som UNESCO har beviljat denna officiella status åt på basis av konventionen och ansökningar. Kulturarv är en delvis genom nationella och regionala myndigheter erhållen status, delvis ett inofficiellt fenomen. Åtskiljandet av dessa två begrepp skulle ha skärpt analysen.

Björkholm definierar kulturarv som ett fenomen med egenvärde, som i alla sammanhang har ett liknande egenvärde i jämförelse med andra kulturella fenomen. Denna synvinkel utelämnar kulturarvets instrumentella värde. Kulturarv har dock alltid ett instrumentellt värde: det finns en orsak till varför det får mervärde och exempelvis officiellt utses till kulturarv. Denna instrumentella funktion kan variera från en situation till en annan.

I Björkholms verk bygger kulturarvet upp finlandssvenskheten redan genom att avhandlingen avgränsats till att behandla folkmusiken i det svenskspråkiga Finland. På samma gång ställer sig avhandlingen i samma position, det vill säga att stödja kulturarvets mervärde för finlandssvenskheten. Detta är något som Björkholm inte framför som ett medvetet syfte med avhandlingen. Hur musiken avspeglar finlandssvenskheten tas inte upp och inte heller testas dess gränser i analysen. Oklart blir vilka drag inom folkmusiken som är egenartade för finlandssvenskarna och vilka som är mera allmänna. På samma sätt blir det oklart varför man genom den granskade musiken vill bygga upp finlandssvenskheten oberoende om elementen inom musiken i fråga används av andra grupper eller inte.

Stödandet av det svenskspråkiga Finland ses som en självklarhet som inte ifrågasätts i avhandlingen. Det är klart att forskarens värderingar inverkar på avhandlingen. Jag finner det också bra att forskaren genom sin forskning har en möjlighet att påverka sin omgivning. Då kommer även forskarens värderingar med i verksamheten, vilket betyder att forskaren då explicit bör reflektera över de värderingar som påverkar arbetets tyngdpunkter, så att de är enkla för läsaren att utvärdera. På det viset kan även forskaren själv evaluera sina egna värderingar samt deras inverkan på forskningen som helhet och i samhället. Detta gör inte Björkholm i sin avhandling.

Ett centralt mål för uppmärksamhet i avhandlingen är förhållandet mellan materiellt och immateriellt kulturarv. I avhandlingen ses det immateriella kulturarvet som en process och det materiella som ett stabilt tillstånd. Inom etnologisk forskning gällande materiell kultur, har förändringen som en del av kulturen varit ett centralt begrepp under hela ämnets historia. Både inom den materiella och immateriella kulturen har man sökt efter stabila drag, som man har ansett uttrycker en förmodern och från generation till generation överförd tradition. Vid forskning kring båda de kulturella dimensionerna såväl inom folkloristiken som inom etnologin, har man övergått till att studera kulturen som en i tiden levande process, där både materiella och immateriella drag ständigt omformas till nya former.

Den nutida forskningen kring materiell kultur anser även att materiell och immateriell kultur är oskiljbara,

1 Johanna Björkholm 2011: Immateriellt kulturarv som begrepp och process. Folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svenskspråkiga områden med folkmusik som exempel. Åbo: Åbo Akademis förlag. 355 s.

varje materiellt kulturfenomen har immateriella betydelser. Ett föremål i sig uppryckt från sin funktionella och andliga miljö, är i den kulturella analysen handikappat. På samma vis kan inte immateriell kultur uttryckas utan materiella element. I musiken krävs instrument, vilket också Björkholm för fram. Även sången kräver materia, människokroppen, för att frambringas och mottaggas. Utan den materiella dimensionen kan de immateriella kulturkomponenterna inte överföras som kultur från en människa till en annan. Detta diskuterar Björkholm föredömligt i sin avhandling, men låter inte sina tankar expandera till den materiella kulturens dynamik och dess immateriella dimensioner.

Utredandet av förekomsten av begreppet kulturarv och dess olika betydelser under olika tider i olika källor är en av avhandlingens förtjänster. Det är intressant att följa med hur begreppet har använts med början från 1800-talet. Intressant är också att användandet av begreppet minskade efter andra världskriget för att sedan återigen dyka upp på 1990-talet. Björkholm tar även upp begreppet folklorism, som användes den tiden då begreppet kulturarv var mindre använt inom forskningen. Dessa två begrepps förhållande till varandra skulle vara intressant att analysera mera.

En egenskap som kulturarv i instrumentellt bruk har är dess otvivelaktiga position som kulturarv. I Björkholms verk intar folkmusiken en dylik position med egenvärde, då dess instrumentella värde inte kommer fram. Björkholm visar att musikens processuella form är en väsentlig del av det immateriella kulturarvet. Då går det inte att peka ut såna drag i musiken, som skulle ha en omutlig och oföränderlig position som immateriellt kulturarv. I centrum av Björkholms analys är det just detta som är intressant, hur immateriell kultur kan få status som kulturarv, även om såna här enskilda drag inte kan uppvisas. Björkholm sätter upp näendet av kulturarvsstatus för immateriell kultur som ett mål i sin avhandling.

Denna helhet skiljer sig inte märkbart från den kulturarvsstatus som materiell kultur har erhållit. På samma sätt förs en kontinuerlig diskussion i museerna om med vilka föremål och hur nutiden ska dokumenteras i samlingarna och till vilket museums dokumentationsansvar de olika föremålsgrupperna hör. Museerna är hela tiden i dynamisk rörelse med tidens fenomen.

En väsentlig skillnad i dylika processer finns dock mellan materiellt och immateriellt kulturarv. Detta visar Björkholm i sin forskning och det är att med de materiella kulturdragen blir människorna en mer väsentlig del av själva kulturarvet, än vad som sker i samband med det materiella kulturarvet. Föremål som musealiseras, lösgörs från den levande kulturen och erhåller i museet en ny position i förhållande till människornas vardag. Informationen man får från dem bevaras in museets samlingar. I jämförelse med det så finns immateriell kultur bara till tillfälligt då den framförs, för musikens del då den spelas och sjungs.

Den kan bevaras i arkiv genom inspelningar eller som nedskrivna ord och noter. Att bevara dessa framföranden hör till traditionsarkivens grunduppgifter. Det levande framförandet med sin kontext kan man dock inte som sådant tillvarata. Samma kan man dock säga om även den materiella kulturen, det är inte möjligt att helt tillvarata föremålets tillverknings-, modifikations- eller användarprocesser och deras kontext.

Det att föremålen och byggnaderna dock ständigt finns som fysiska föremål till skillnad från de immateriella kulturkomponenternas tillfälliga väsen, ger upphov till en signifikant skillnad mellan materiellt och immateriellt kulturarv. I denna skillnad hittar man även orsaken till varför man i västvärlden inte särskilt aktivt har börjat juridiskt definiera immateriellt kulturarv. Björkholm framför på ett intressant sätt hur UNESCO:s konvention gällande immateriell kultur inte har ratificerats genast efter uppgörandet annat än i Asien. Det är fint att det här fenomenet har kommit med i en forskningstext som Björkholms avhandling. Björkholm specificerar dock inte de bakomliggande orsakerna till att västländerna inte har ratificerat UNESCO-konventionen.

I dagens globaliseringsprocess växer kulturavets symboliska värde i kommersiellt men även politiskt bruk hela tiden. Därför finns det nu i västvärlden en allt större efterfrågan på att den immateriella kulturen borde definieras som världsarv med UNESCO:s höga status. Det finns mer och mer behov för en stark position för det immateriella kulturarvet både för att definiera olika nationaliteter och områden, för global synlighet och för marknadsföring av olika regioner och deras produkter och service globalt. Kulturens bruksvärde och produktifiering understryks exempelvis i Europeiska unionens kulturpolitik både på en europeiskt och på en regional nivå. Dessa värden håller nu på att köra om de individbaserade kulturella processerna och den kulturella yttrandefriheten globalt. Dessa är omständigheter, som hör ihop med kulturarvets instrumentella användande och vilka Björkholm inte tar upp i sin forskning.

Det är självklart att Björkholms arbete skulle ha svällt ut för mycket om analysen skulle ha utökats mera med kulturarvets instrumentella användande. Avhandlingens största värde ligger däri hur förekomsten av begreppet kulturarv, förhållandet mellan materiell och immateriell kultur och musiken som ett exempel på immateriellt kulturarv har analyserats. Jag skulle dock ha önskat att lite mera medvetenhet om kulturavets instrumentella användning, vilken mycket påverkar hur kulturarv definieras och karaktäriseras under olika tider, skulle ha ingått i forskningen.

Katriina Siivonen